

Olvasómozgalmak, olvasói kampányok 1945-1956 között*

POGÁNY György

A tanulmány „A magyarországi könyvtárügy története a Rákosi-korszakban 1945-1956” című kutatási program keretében készült.

„A magyar nép olvasó néppé válik, olvasva és tanulva építi a szocializmust” – jelentette be elégedetten Révai József 1951-ben az MDP II. Kongresszusán.¹ A statisztikai adatok valóban soha nem látott olvasói forgalomról tudósítottak, sorra létesültek a népkönyvtárak, és Nemes Dezső kétségtelenül jogosan jelenthette ki 1951-ben, hogy a következő évben nem lesz olyan település Magyarországon, ahol ne lenne könyvtár.² Az adatok mögé nézve azonban nyilvánvalóvá válik, hogy részben a statisztikák „kozmetikázása” révén születtek az imponáló eredmények, illetve a pártállami diktatúra erőfeszítéseinek volt köszönhető az olvasók számának extenzív növekedése. Különböző kampányok, olvasómozgalmak szervezésével valamint a könyvtári propagandamunka előtérbe állításával fokozták az olvasói aktivitást. A korabeli népkönyvtárosok számára 1954-ben készült segédkönyv, Sallai István írása³ – a közkeletűen csak „Kis Sallaiként” emlegetett kötet megelőzte a két év múlva megjelent, Sallai István és Sebestyén Géza által írt A

könyvtáros kézikönyve című szintézist – önálló fejezetben tárgyalta a propagandát. Eszerint a könyvtári tömegnevelő munkának két főága van: szemléltető és szóbeli propaganda. A szemléltető propaganda eszközei: faliújság készítése, könyvtári gyűjtők, albumok összeállítása, könyvkiállítások szervezése, könyvtári plakátok megjelentetése, tematikus polcok kialakítása. A szóbeli propaganda alapvető formái pedig felolvasások tartása, könyvismertető meghirdetése, irodalmi esték és ankétok szervezése.⁴ A könyvtári propaganda sokszor mozgalmi jellegűvé válik, nagyobb tömegeket mozgósít és akár szervezeti formát is ölthet, ezért a könyvtári propagandamunkát gyakran olvasómozgalomnak nevezik.⁵ A továbbiakban a mozgalmi jellegű propagandamunkáról lesz szó. Az „olvasómozgalom” fogalomnak az 1945 utáni korszakban kettős jelentése volt. Jelentette egyrészt a többnyire spontán módon kibontakozó irodalom- és könyvnepszerűsítő társadalmi akciókat, másrészt pedig a hivatalos szervek által megindított, a köny-

vek előre meghatározott, ideologikus alapon kijelölt, majd jegyzékbe foglalt körének propagálására vonatkozó és az olvasói irodalmi ízlést befolyásolni, az olvasó személyiségét nevelni szándékozó kampányokat. Míg az előző értelemben vett olvasómozgalom hozzávetőleg 1948-ig létezett, utána viszont már egyértelműen gyanúsnak, károsnak és így visszاسzoritandónak ítélte a politika a nem irányított tömeges olvasást, a második típusba tartozó kampányokat viszont 1948 után a diktatúrát kiépítő hatalom szervezte és indította el.

Az 1945 utáni esztendők első néhány évében, a koalíciós időszakban a művelődéspolitikai a szabadművelődés jegyében bontakozott ki. Alapvető jellegzetessége volt, hogy a program szakember kidolgozói a kultúra demokratizálására, az intézmények autonómiájára, valamint a falu és a város közötti kulturális különbség csökkentésére törekedtek. A kormánykoalíció pártjai a részletekben ugyan nem értettek egyet, abban azonban konszenzus volt közöttük, hogy az előző korszak uralkodó osztályai művelődési privilégiumának véget kell vetni és a társadalom legszélesebb rétegeit is be kell vonni a művelődés egészének folyamatába. Fő vonalaiban egyetértés volt abban is, hogy a korábbi műveltségismény revízióra szorul, új értékekre van szükség, hogy elkerülhetők legyenek a politikai gondolkodás és közfelfogás torzulásából következő újabb nemzeti tragédiák. A korábbi időszak felülről szervezett paternalista jellegű népművelése helyett az öntevékenységre épülő és a pártpolitikától mentesnek vélt intézményrendszer kísérletet meg kialakítani. A viták ennél a pontnál kezdődtek, a koalíciós pártok ugyanis politikai befolyásuk növekedése céljából igyekeztek a saját értékrendszerüknek megfelelően megszervezni a művelődés folyamatának egészét és megkísérelték az intézményeket is érdekkörükbe vonni. A kezdeti években, 1945–1946 körül kibontakozó demokratikus kulturális program a politikai élet mind diktatórikusabbá válásával párhuzamosan szűkült és torzult,⁶ 1948 után pedig már egyértelműen felváltotta a kommunista párt által meghirdetett „kulturális forradalom”. Ennek *Lenin* által kidolgozott, *Sztálin* és *Zsdanov* révén a szovjet valóságban kiépített és *Révai József* írásaiban a magyar viszonyokra átültetett teóriának a lényege az volt, hogy a kulturális forradalom a társadalmi, gazdasági és politikai átalakulás szerves része, a szocializmus megteremtéséhez ugyanis meghatározott kulturális színvonal elengedhetetlen előfeltétel. A kulturális forradalom az osztályharchoz tartozik és így szükségszerűen pártos, vagyis a proletariátus

ügyét kell szolgálnia. Lényegében a művelődés egészének átalakítását jelenti, fontos része a párthoz hű új értelmiség kinevelése. Mindent, ami az emberiség szellemi örökségéből érték, fel kell használni – érték azonban csak az lehet, ami a haladás, a szocializmus, a kommunizmus ügyét szolgálja.⁷

Ez a tézis határozta meg a Rákosi-korszakban a magyar művelődés célrendszerét és tartalmát, de lényegében 1989-ig éreztette hatását és szemléletét a kulturális életben. E felfogás következtében tekintették a könyvtárakat és a könyvtárosokat – elsősorban természetesen a közművelődést szolgáló népkönyvtárakat és az ott dolgozókat – a politikai agitáció fontos tényezőinek,⁸ és ennek köszönhetően vált a könyvtári munka kiemelt területévé az olvasók nevelése.

Olvasók és olvasmányok a koalíciós korszakban

Az 1945 körüli évek olvasmányairól, olvasóiról készült néhány korabeli helyzetelemzés. Ezek a felmérések ugyan új szempontokat is megállapítottak az olvasmányok összetételében, alapvető változásokról azonban még nem adtak hírt, vagyis továbbra is a két világháború közötti irodalom és az akkori népszerű szerzők voltak a legkedveltebbek és az olvasóközönség is elsősorban a régi polgári, értelmiségi volt. A kommunisták által meghirdetett „kulturális forradalom” éppen ennek a régi olvasóközönségnek a felszámolását és az új, szocialista típusú olvasók kinevelését tűzte ki célul.

A főváros olvasóközönségét azonnal az ostrom után, még 1945-ben vette számba *Sziklay László* tanulmánya.⁹ A szerző elsősorban közvetlen megfigyelés alapján kísérelt meg képet adni az olvasók érdeklődéséről. Helyszíne a *Fővárosi Könyvtár*, illetve annak a Bosnyák téren működő villamoskocsiban kialakított kölcsönzője volt. Felhasználta továbbá főiskolai hallgatói ismerőseik körében végzett anyaggyűjtését és a könyvkereskedők adatait is. Inkább az újságíró, mint a tudós módszere alapján készült tehát az összegzés, de ez volt a háború utáni első kép a budapesti olvasóközönségről, és elnagyoltsága ellenére is értékes adalékokkal szolgál a kérdés megismeréséhez.

Egyik érthető sajátossága volt a vizsgálat következtetéseinek, hogy a közelmúlt tragikus történéseire reflektáló aktuális irodalom iránti megnövekedett az érdeklődés. A keresett és kedvelt olvasmányok másik nagy csoportjába a lelki vigaszt nyújtó könyvek tartoztak, részben vallásos művek, de azonos lelki beállítottságból, a menekülést keresve fordultak nagyon sokan a ponyva felé. Utóbbi művek kedvelt-

ségében minden osztály, minden réteg osztozott. Az igényesebb olvasók a magyar klasszikusok, *Jókai, Mikszáth, Gárdonyi* műveit keresték és olvasták, mondván, hogy „*Oly jó egy kicsit elfelednünk a zordon jelen gondjait.*” A középosztály jellegzetes olvasási stratégiája volt ez, közülük került ki *Gulácsy Irén, Komáromi János, Herczeg Ferenc, Zsigray Julianna, Bozzay Margit* írásainak olvasója. Az igényesebb értelmiségi olvasók elsősorban *Márai Sándor, Kassák Lajos, Ambrus Zoltán, Krúdy Gyula* és *Móricz Zsigmond* írásait keresték, a világirodalomból pedig megnőtt az érdeklődés a kortárs francia, angol, amerikai és orosz írók iránt. A német szerzők közül *Thomas Mann* és *Stefan Zweig* voltak kedveltek. A társadalmi kérdések iránt mélyebben érdeklődő értelmiségi olvasók körében fokozott érdeklődést figyelt meg Sziklay a népi írók művei iránt, *Erdei Ferenc, Kerék Mihály, Györffy György, Kovács Imre* tanulmányai, könyvei voltak a legkeresettebbek. A munkásság olvasmányait elsősorban szellemi és politikai vezetői irányítják – írta Sziklay László – és a mondánivaló, nem pedig a forma a meghatározó a könyvek, az irodalom választásában. Mindenesetre körükben tapasztalta *József Attila, Illyés Gyula, Ady Endre, Juhász Gyula* műveinek, illetve Sztálin néhány írásának olvasását. A 16-24 év közötti ifjúság által kedvelt és keresett irodalom meglátása szerint bizakodásra adhat okot: „*a magyar értelmiség jövő munkásai mind világnézeti, mind pedig irodalmi szempontból magas színvonalon igyekeznek*” tájékozódni.¹⁰

A falusi értelmiség olvasmányairól *Orosz László* számolt be.¹¹ Alapvető tézise, hogy a könyv falun ritkább és nagyobb tiszteletnek örvend, mint városban. A könyvvásárlás még ma is szinte áldozat a kultúra oltárán. A tanulmány írásakor megfigyelt legértékesebb könyvek még I. világháború előtti kiadásúak voltak, az akkor megjelent sorozatok, a *Magyar Remekírók, Magyar és Külföldi Klasszikusok, Külföldi Regénytár* értékes műveket tettek közzé. A két világháború közötti időszak hasonló sorozatai is megfigyelhetők a vidéki értelmiség házi könyvtáraiban, így a *Magyar Klasszikusok* vagy *Jókai* centenáriumi kiadása. Egyébként – egyáltalán nem meglepő módon – Jókai volt a legnépszerűbb szerző a falusi értelmiség körében, utána az *Erdélyi Helikon* írói következtek, főleg *Nyírő József* művei voltak nagyon kedveltek, de sokan olvasták *Makkai Sándor* történeti regényeit is. *Orosz László* megállapítása szerint nemcsak irodalmi érdeklődés motiválta megvásárlásukat, egyfajta hazafias áldozatvállalás is közrejátszott az erdélyi írók könyveinek beszerzésében és olvasásában.

A *Petőfi Társaság* égisze alatt a *Singer és Wolfner* kiadásában megjelent könyvek, így *Babay József, Bókay János, Bónyi Adorján, Dénes Gizella, Zsigray Julianna, Harsányi Zsolt, Gulácsy Irén, Csathó Kálmán, Somogyváry Gyula, Kosáryné Réz Lola, Herczeg Ferenc* művei képviselték a modern magyar irodalmat. A népi írók írásai, a *Magyar Élet* kiadó könyvei nem találtak igazán közkezdveltségre körükben, ezeket a köteteket inkább a városba került tanulóifjúság olvasta. A külföldi irodalmat egyértelműen a bestsellerek reprezentálták, főleg *Bromfield, Cronin, Margaret Mitchell, Knittel* könyvei. Körükben az értékes irodalom képviselői közül egyedül *Roger Martin du Gard* rendelkezett némi ismertséggel. A magyar klasszikusokat ugyan nem olvasták, de büszkék voltak rájuk, értékvilágukban magas helyen álltak.

1945-ben rövid ideig keresettek voltak a falusi értelmiség körében a népi írók művei. Elsősorban a politikai szerepet is vállaló szerzők írásait olvasták, de ez hamar lecsengett, megszokottá váltak a politizáló írók. A szerző végkövetkeztetése szerint az olvasási igény folyamatosan csökken, az emberek kezdenek napirendre térni az új események felett.

A falusi lakosság olvasmányairól *Takács Lajos* adott hírt.¹² Várong Tolna megyei falu, 1941-ben 334-en éltek a községben, közülük 42 fő analfabéta volt. *Takács Lajos*¹³ 1943-ban térképezte fel a falu olvasmányait, 1947-ben a „lényeges pontokon” kiegészítette a felmérést. Megfigyelése szerint az első nyomtatványokat a mesemondók vitték be Várongra és ők szóban adták tovább a megismert szövegeket, vagyis az első olvasók és könyvtulajdonosok a mesemondók voltak. Az olvasók másik csoportja a jobb módúak közül került ki, akik a naptárakat igyekeztek beszerezni. A kalendáriumok kezdetben gyakorlati szükségleteket elégítettek ki, csak később került előtérbe olvasmány funkciójuk. A naptárak, kalendáriumok ezen szerepét 1914 után átvették a viszonylag gyorsan terjedő képeslapok. Klasszikus értelemben vett könyv azonban mind a két világháború közötti években, mind 1945 után alig akadt a várongi parasztok között, részben a munka annyira lekötötte a falu népességét, hogy nem maradt idejük „henye” olvasmányokkal bajlódni, részben pedig azért, mert a falu értékrendje nem igazán fogadta el a férfiak olvasását. Azon kevesek, akik a parasztság közül olvastak, inkább asszonyok voltak, a falu tradicionális értékvilága az ő olvasásukat – „henyelésüket” – inkább eltűrte. Ők elsősorban füzetes regényeket és a modern értelemben vett ponyvát forgatták, *Takács*

Lajos csupán egy esetet említett, amikor egy nő Jókait, Gárdonyit, Nyíró Józsefet olvasott.

Az olvasó férfiak jellemzően kispolgárok vagy kispolgárosodó félparasztok voltak: iparosok, kereskedő-kupecsek. A falu borbélyja például 17 *Tolnai Világlapja* füzetet, 20 darab ponyvával és a *Magyar Népművelők Társasága* sorozatából 11 nyomtatvánnyal rendelkezett. Ezen kívül birtokolt egy *Petőfi*-kötetet és valahogyan hozzá került két festészettel foglalkozó könyv. Nála is gazdagabb kollekciónal büszkélkedhetett a cipész, 75 ponyvát birtokolt és megszerezte valahonnan *Zilahy Lajos Halálos tavaszát*. A kupecereskedő 58 ponyvafüzetet őrzött, egy tejszövetkezeti alkalmazott pedig 48 detektívtörténet gazdája volt. Két másik személynek is akadt 17 ponyvája.

Takács Lajos összesítő adata szerint Várongon 647 ponyva volt, a nyomtatványok kevés tulajdonos között oszlottak meg. A meglehetősen lehangoló képet csupán a molnár szellemi érdeklődése árnyalta. 1942-ben előfizetett a *Magyar Csillagra*, majd árát sokallva a *Sorsunk* prenumeránsa lett. Egészen komoly kis könyvtárral rendelkezett: *Pauler: Bevezetés a filozófiába*, *Ortega: Tömegek lázadása*, *Illyés Gyula összegyűjtött versei*, *Babits Összes verse*, *Tolsztoj Háború és béke*. Pár kötetet őrzött *Dosztojevszkijtől* is. 1945-ben ő alapította meg a faluban a *Nemzeti Parasztpárt* helyi szervezetét és egy mintegy százkötetes jó színvonalú ifjúsági könyvtárt is szervezett.

Takács Lajos tanulmányában arra a végkövetkeztetésre jutott, miszerint a falu művelődési helyzetében nem várható jelentős és gyors változás, illetve csak akkor következhet be pozitív fordulat, ha érezhetően emelkedik a falusi népesség életszínvonala.

Hogy miért nem olvastak az emberek, ezzel a kérdéssel több írás is foglalkozott a koalíciós években. *Czibor János*¹⁴ cikkében elsősorban a még kapitalista jellegű könyvkiadást hibáztatta a tömegek olvasás iránti érdektelensége miatt. Az 1946-os karácsonyi könyvvásár könyveit vizsgálva állapította meg, hogy a könyvkiadás kétségtelenül újraéledt, mennyiségileg jelentős a produktuma, de nem éledt újjá, vagyis változatlanul a kapitalista módszerek jellemzik. A mai olvasóközönség végső soron még a régi, vagyis elsősorban a pesti kispolgárság ízlése határozza meg a kiadók kínálatát. A feladat az, hogy meg kell teremteni a haladó tömegek találkozását a tiszta műveltséget nyújtó irodalommal. Írására a *Szabad Nép* cikke reagált.¹⁵ A lap által megkérdezettek általánosságban visszautasították észrevételeit, mondván, hogy az új olvasóközönség megszületőben van, azonban le kell számolni azzal az elképzeléssel, hogy rövid idő alatt

kialakulhatnak az új szellemű és értékrendű olvasók. Vagyis ekkor még általánosságban elutasították a doktriner nézeteket.

Mária Béla cikke¹⁶ szerint a nem olvasásnak egyaránt vannak lelki és gazdasági okai. Az olvasásnak főleg akkor van jelentősége az egyén életében, amikor az pótszert, egyfajta menekülést jelent a valóság elől. Az irodalomnak ez a szerepe most már megszűnt, a helyzet kezd konszolidálódni, jelenleg átmeneti idő van, amely nem kedvez az olvasás lelki feltételeinek. A régi olvasóközönség egy része szellemileg elszármult vagy élesen szemben áll a demokráciával, az új olvasóréteg viszont még nem alakult ki. Ez az egyik oka az olvasóközönség eltűnésének, a másik viszont egyértelműen gazdasági, a könyv drága, a megélhetés pedig nehéz. Mária Béla írásához *Kovács Endre* véleménye kapcsolódott.¹⁷ Szerinte az irodalom hosszú időn keresztül a középosztály problémáival foglalkozott, csak az I. világháború után jelent meg a nép szociális helyzete az irodalomban. A munkásság a jövő társadalmának építésében döntő szerephez jut, ugyanakkor viszont még csak mostanában kezd méltó módon megjelenni a munkás alakja és problémája az irodalomban.

1948-ra megváltozott a publicisztikai írások jellege. A két munkáspárt egyesülésével a nyílt diktatúra kezdődött el. Ennek egyik ideológiai jellegű következménye volt, hogy megszületett – legalábbis az újságcikkekben – az olvasó nép. *Vészi Endre* egyenesen azt vizionálta, hogy az egykori analfabéták lesznek könyvet fogyasztó tudatos olvasókká.¹⁸ A cikk nem kevesebbet állít, mint hogy a Szikra és a Népszava kiadó kiürült raktárai tanúsítják, miszerint „*soha nem tapasztalt érdeklődés mutatkozik a társadalomtudomány és a marxista tanok iránt. [...] A társadalomtudomány iránt megnyilatkozó érdeklődés már-már túlszárnyalja a szépirodalom eredményeit.*” A cikk végkövetkeztetése, hogy kezd kialakulni az új olvasóközönség, parasztok, munkások, értelmiségiek körében válik egyre általánosabbá a könyvolvasás és a „*demokrácia, de különösen a szocializmus offenzívát indít a nem-olvasó Magyarország ellen.*” Hasonló szellemben írt *Böloni György* is.¹⁹ A régi olvasóközönség szétforgácsolódott, a régi rend értelmiségének be kell látnia, hogy „*nemcsak politikailag és a társadalmi rend fejlődési irányában kell bekapcsolódnia az új életbe, hanem ehhez kell igazítani szellemi vágyait is.*” A felsőbb rétegekből származó olvasók tétova átalakulása elkezdődött, de közben már itt van „*a népi rétegekből felemelkedő fogékony olvasóközönség. [...] Itt van tehát az új közönség, melyet minél*

gyorsabban és okosabban megfelelő könyvekkel kell kiszolgálni. Meg kell szervezni az olvasókat, egybe kell fogni a sokféle futó sokféle tevékenységet és az így megnövekedett olvasók számára meg kell teremteni az olcsó magyar könyveket.”

Könyvbarát szervezetek, mozgalmak

Az olvasóközönség Bölöni György által sürgetett megszervezésére 1949 után került sor. Igaz, már a koalíciós időkben is szerveződtek elsősorban a baloldali pártok kiadói által működtetett könyv- és olvasóbarát mozgalmak. Ezek a korai kezdeményezések elsősorban a könyvvásárlás növelését, támogatását tűzték ki célul és ennek megfelelően a könyvtári, illetve kulturális jelleg ekkor még némileg háttérbe szorult, vagyis a könyvbarát szervezetekben, mozgalmakban az olvasóközönség eszmei irányítása még másodlagos szempont volt. A *Szociáldemokrata Párt* 1946-ban hozta létre *Szocialista Könyvbarátok* elnevezésű szervezetét.²⁰ Hármast tűzött maga elé: elsősorban azt, hogy a tagok ízlése érvényesüljön a kiadó működésében; másodsorban pedig hogy a vállalat pénzügyi helyzete az előfizetések révén jobban tervezhető legyen. Harmadikként azonban a művelődéspolitikai cél is megjelent, vagyis azokat a rétegeket szándékozott a szervezet megtanítani a könyv, a tudás szeretetére és kívánta bevonni a kultúra világába, amelyek eddig nem tartoztak akár anyagi, akár kulturális okokból a könyvolvasók táborába. A tagsági díj évi hatvan forint volt, amit havi részletekben lehetett törleszteni, és ezért négy illetménykötetet kaptak, amelyeket tizenkét könyv közül választhattak ki. A mozgalomnak bő egy év alatt hatezer tagja lett.²¹

A *Magyar Kommunista Párt* a *Magyar Könyvbarátok Kultúregyesületét* alapította meg. A példát nyilván az *Egyetemi Nyomda* könyvbarát mozgalma és lapja, a *Diárium* adta, ugyanis az Egyesület *Irodalmi Szemle* címmel havonta megjelenő lapot bocsátott közre 1947 januárja és 1950 júniusa között. A Könyvbarátok megkísérelte látóhatárába vonni a teljes szellemi életet, kedvezményes áron színházjegyeket, hangversenybelépőket is forgalmazott, tárlatlátogatásokat szervezett. A tagdíj havonta 2,50 Ft volt és ezért évi négy illetménykötetet kaptak a résztvevők. 1948-ra már tizennégyezres létszámmal büszkélkedhetett az Egyesület,²² illetve ennél a számnál valamivel szerényebb taglétszámot említett az *Irodalmi Szemle* cikke.²³ A lapban *Aczél Tamás* tollából egyébként egy felmérés is napvilágot látott.²⁴ A szerző a *Magyar*

Magánalkalmazottak Szakszervezete Könyvtárában vizsgálódott, és meglátása szerint a 100 olvasóra korlátozódó felmérés tisztázta, hogy a magánalkalmazottak érdeklődését még a régi értékek határozzák meg, *Cronin, Vicki Baum, Bromfield* voltak a legkedveltebb szerzők. Aczél Tamás egyébként nagyon károsnak tartotta, hogy a kedvelt szerzők elsősorban angolszászok, az orosz irodalom népszerűségét messze megelőzte az angol és amerikai írók olvasása. Összegző megállapítása szerint „teljes erőnket a magyar értelmiség értékbeli és kulturális színvonalának emelésére kell fordítanunk. [...] Az értelmiség még mindig az elmúlt rendszer” irodalmának befolyása alatt áll.

A Magyar Könyvbarátok Kultúregyesülete 1949-ben célul tűzte ki, hogy nem egyes könyveket kell eljuttatni a dolgozókhoz, hanem az olvasást kell a dolgozók mindennapi szükségletévé tenni.²⁵ Céljait jól jellemezte egy 1950-es állásfoglalás: „*Fel kell venni tehát a polgári irodalommal szemben a harcot, ki kell szorítani azt nemcsak a könyvtárakból, de az egyes olvasók kezéből is úgy, hogy helyette haladó szellemű, az olvasót kulturális és politikai szempontból egyaránt felemelő műveket nyújtunk*”.²⁶ Az *Andrássy úti* volt Japán Kávéházban nyílt meg a Szikra Kiadó klubhelyisége, és itt kapott helyet a Könyvbarátok Kultúregyesülete is. A klubban rendszeresen tartottak olvasásnépszerűsítő programokat, melyekről az *Irodalmi Szemle* folyamatosan hírt adott. A lap egyébként következetesen beszámolt az olvasás helyzetéről, *Hegedüs Géza* cikkében például arról adott hírt, hogy Kunhegyesen 34 olvasóköralakult és aki valamit olvas, elmeséli a többieknek.²⁷ Egyik első említése volt a nagy jövő előtt álló új típusú olvasóköroeknek az írás. Az MKP egyébként a számára kudarcra végződő 1945-ös választások után fordult intenzívebben a falu problémái felé és ennek hatására kezdeményezte többek között falusi könyvtárak létesítését.²⁸ *Illés Béla* cikkében²⁹ a falusi lakosság könyvvel való ellátást különösen fontosnak tartotta, a könyveket „*Rákosi lámpár*”-ként emlegette, vagyis olyan eszközöknek, amelyek a falu sötétségében, elmaradottságába elviszik a fényt, a tudást. (Az illusztris szerző elárulta, hogy a hasonlatot a szovjet publicisztikából vette. A szovjet parasztok a 20-as években megszervezett kolhozkönyvtárak köteteit *Lenin lámpának* nevezték el.)

Az *Irodalmi Szemle* hírt adott Magyar Könyvbarátok Kultúregyesülete 1950. január 30-án az olvasómozgalomról tartott klubnapjáról, melyen *Dobos Piroska, Palotai Boris*, „*Szíjjné* elvtársnő”, *Solt Andrásné* és

Zelk Zoltán vett részt. Dobos Piroska szerint az olvasómozgalom célja az, hogy a dolgozók össze tudják kapcsolni a könyvekben lévő szempontokat a maguk üzemi munkájával, vagyis megfogalmazódott az az igény, amely közvetlen kapcsolatot tételezett fel az elolvasott könyvek és a munkaversenyben elért eredmények között. Szíjjné (a Minisztérium könyvtáros iskolájának volt vezetője) kifejtette, hogy a vidéki könyvtárak nagy feladata a régi, használhatatlan könyvek selejtezése. Solti Andrásné a könyvtáros munkájának lényegét nem az igények kielégítésében, hanem azok megteremtésében látta. Zelk Zoltán szerint az olvasómozgalom nem néhány könyvre vonatkozó kampány, hanem a haladó irodalom állandó propagálása.³⁰

A harmadik irodalombarát szervezet széles társadalmi összefogással és a köztársasági elnök erkölcsi patronálásával alakult meg. Az *Irodalombarátok Szövetsége* célja az volt, hogy a szellemi élet egészét, különösen a könyvkiadást és az irodalmat támogassa. A *Corvina* 1946. november 29-ei száma adott hírt a Szövetség megalakulásáról, melynek elnöke *Ries István* igazságügyi miniszter lett. *Tildy Zoltán* köztársaság elnök támogatta a kezdeményezést, kijelentette, hogy a grémium ügyében levelet ír a nemzeti bizottságoknak és a főispánoknak a hatáskörükbe tartozó intézmények munkatársainak belépése ügyében.³¹ Sőt, *Tildy Zoltán* kijelentette: „Szívesen ajánlkozom a magam személyében könyvügyneknek és minden barátomat és mindazokat, akik velem érintkezésbe kerülnek, versenyre fogom hívni a könyvterjesztés munkájának érdekében.”³² Budapest Főváros polgármestere az elnök kezdeményezésének hatására 1947. január 28-án bocsátotta ki 220.507/1947-XI. számú határozatát az Irodalombarátok Szövetsége támogatásáról.³³ A Főváros kétségtelenül nagyvonalúan pártolta a Szövetséget, ennek ellenére nem vált valóban sikeres, tömegeket megmozgatóvá a kezdeményezés, amely 1950. április 24-re meghirdetett rendkívüli közgyűlésén mondta ki feloszlását.³⁴

Az irányított olvasómozgalmak

Az olvasás irányított formájának kezdete 1949-re nyúlik vissza, egyik formája volt, hogy a munkahelyeken is előírták a kötelezően elolvasandó és megvitandó műveket. Az *Országos Könyvtári Központ* munkatársaira szintén vonatkozott mindez, így nekik is olvasniuk kellett a kijelölt irodalmat. Egy újonnan előkerült forrás világítja meg az OKK-ban folyó kötelező olvasást és olvasmányokat. *Fitz József* ezekben

az években az Országos Könyvtári Központ munkatársa volt, 1950. július 16-án kolléganőjének, *dr. Mészöly Dezső*nének írott levelében³⁵ a következőket olvashatjuk: „*Mostanában elégedetlen vagyok életem folyásával. Gyakran eszembe jut Schopenhauer, az ember csak akkor él igazán, ha önmagát éli. Ezt pedig csak akkor teheti, ha ideje van. S a hivatal elvesz minden időt. Kora reggel és vacsora után olvashatnék. De az olvasmányokat is előírják, – Manhattan, Rákosi-per stb. – s Bálint*”³⁶ munkaversenyben vizsgáztatni fog belőlük. *Zujeva is kötelező olvasmány, meg a párt története. Igazán már csak a borotválkozás alatt lophatok egy negyedórát az irodalomnak.*” A régi vágású értelmiségi ezután beszámol vasárnapi igazi olvasmányairól, és gálánsan bókol: „*egy fejezetet Koepfel Byron-életrajzából és Shelley életrajzából. (Maurois: Költő a máglyán.) Angol anthológiámban is lapozgattam, de az idézett Byron-vers nincs bennük. Más angol verseket fogok olvasni a múlt század elejéről – mindennap egyet s mindegyik egy-egy összekötő szál lesz Magához.*”

Az ekkoriban felülről megszervezett olvasómozgalomnak két változata alakult ki. Az egyik típus a mindenkinek meghirdetett volt, a másik viszont meghatározott réteget célzott meg. Az első változatba tartozott a *Nagybudapesti Olvasómozgalom*, amely egyébként nevével ellentétben nem korlátozódott a fővárosra, néhány nagyobb vidéki városban is elindult az akció.³⁷ A mozgalom 1949 őszén kezdődött, amikor a *Nagybudapesti Könyvtárosi Aktíva* – a *Nagybudapesti MDP Pártbizottság* mellett működő *Nagybudapesti Könyvtárbizottság* hívta össze – a szovjet irodalom népszerűsítésének tervével foglalkozott. A mozgalom tervezetét a *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár* dolgozta ki.³⁸ Az elgondolás 4-4 hónapos szakaszokból álló akciót vázolt fel, első alkalommal 1949 októbere és 1950 januárja között négy könyv – *Iljin: A nagy futószalag*, *Illés Béla: Kárpáti rapszódia*, a *Michael Sayers–Albert E. Kahn* amerikai szerzőpáros sztálinista propagandamunkája, *A nagy összeesküvés* és *Szimonovtól a Nappalok és éjszakák* – propagálását tűzte ki célul.³⁹ A kötetek népszerűsítésének legfontosabb eszköze a könyvankét volt, amelyet a kiküldött előadókon kívül hivatalos és előre felkészített hozzászólók részvételével tartottak. Az előadók figyelmét előzetesen felhívták, hogy a fő hangsúly nem a művek irodalmi értékén és az előadáson van, hanem a szovjet és általában a szocialista realista regények megkedveltetésén, vagyis – mint a szervezők megfogalmazták – „*Elsősorban a politikai szempontokat tartottuk szem előtt.*”⁴⁰ Az ankétok mellett az elgondolás szerint a négy könyv

dramatizált és egyszerűsített változatát kultúrscsoportoknak kellett volna bemutatni. Ennek az lett volna a célja, hogy a dolgozók kedvet kapjanak a regények elolvasásához és megismerjék a haladó irodalmat, illetve meggyűlöljék a nyugati burzsoá irodalom selejtes termékeit.⁴¹

A négy könyv propagálására három hónap alatt 47 ankétot szerveztek, ezen összesen 3871 fő vett részt. A négy művet ez alatt az idő alatt 7661 alkalommal kölcsönözték a FSZEK fiókjából (Illés Béla: 2122, Iljin: 1992, Szimonov: 1961, Sayers–Kahn: 1568 kölcsönzés). 1950-ben az olvasandó művek számát ötre emelték, az ankétok szervezője a *Népművelési Központ* lett. Az öt kötet *Azsajev: Távol Moszkvától, Asztalos István: Szél fúvatlan nem indul, Iljin- Szezal: Hogyan lett az ember óriás, Iljin: A nagy futószalag, Sayers–Kahn: A nagy összeesküvés*. Az új akció eredményei felülmúlták az előző mutatóit: *Azsajev* 3567, *Asztalos* 2888, *Iljin-Szezal*: 2787, *Iljin*: 2570, *Sayers-Kahn* pedig 2089 olvasóra talált, vagyis összesen 10 901 kölcsönzést regisztráltak.⁴² Az 1950-es őszi ciklusra már tíz könyvet jelöltek ki, a hét szovjet író mellé már három magyar szerző (*Déry Tibor, Veres Péter és Mikszáth Kálmán*) került. Hiába bővült az olvasásra kijelölt könyvek köre, és valamelyest lazultak az előírások, a mozgalom csak részsikereket ért el, és Dobos Piroska későbbi összegző megállapítása szerint „nem jelentett tömegméretekben olyan ízlés- és igénynevelést és átnevelést, amelyen szükséges lett volna” és a könyvtáros és az olvasó közötti kapcsolatot megrontotta, megszüntette a bizalmat.⁴³ A mozgalom olvasásra kijelölt könyveinek jobb megismerését szolgálta az is, hogy a *Népkönyvtári Központ* önálló füzetben tette közzé a kötetek ismertetését.⁴⁴

A Nagybudapesti Olvasómozgalom elvileg mindenkinek szólt, a résztvevők körét nem igyekeztek befolyásolni, bár természetesen kiemelt mértékben propagálták a mozgalmat a munkások körében. Akadtak olyan olvasómozgalmi kezdeményezések is, amelyek meghatározott rétegnek szóltak, így hirdettek a nőknek és az ifjúságnak is. Elsősorban ezt a két csoportot érezték veszélyeztetettnek, vagyis olyanak, amelyek ellen az ellenség összehangolt támadást indít a kezükbe adott ponyvával.⁴⁵ A nőknek hirdetett mozgalom felelőse a *Magyar Nők Demokratikus Szövetsége* volt. Elsősorban a falusi, alacsony iskolai végzettségű nők körében hirdették meg a kampányt és nem is annyira önálló olvasásra, mint inkább közös felolvasására törekedtek. A mozgalom számára javasolt olvasmányokról külön olvasókönyvet adtak ki,⁴⁶ és a többnyire rövid olvasmányok feldolgozá-

sára jelentették meg az *Útmutatót*.⁴⁷ A felolvasások után megvitatásra javasolt témák között többek között Rákosi védőbeszéde, Lenin, Sztálin élete, *Latinka Sándor* balladája szerepelt.

Az ifjúság olvasását kiemelten fontosnak tartotta a kor művelődéspolitikája. A DISZ 1951-ben foglalkozott a fiatalok körében megindítandó olvasómozgalommal.⁴⁸ A dokumentum megállapította: a könyvpropaganda a kulturális tömegmozgalom fontos része, a teendők összehangolására a *DISZ KV Intéző Bizottsága* ezért határozatot hozott. A *Dolgozó Ifjúság Szövetsége* remélte, miszerint a haladó könyvek elősegítik a fiatalok kommunista jellemvonásainak kialakulását és hogy a szövetség alapszervezetei rendszeresen foglalkoznak a könyvpropagandával. Deklarálta a könyvpropagandisták feladatait, eszerint folyamatosan tartaniuk kell a kapcsolatot a helyi könyvtárral, valamint előírta, hogy a DISZ szervezetek szervezzenek felolvasásokat, könyvismertetéseket, kiállításokat és az olvasott könyvekről vitákat. A téli hónapokban főleg a falusi fiatalok között szükséges az olvasómozgalom erősítése. Felszólította az alapszervezeteket, hogy rendezzenek be olvasótermeket vagy olvasósarkokat, hozzanak létre olvasóköröket és vitassák meg az olvasmányokat. Ezeknek a javaslatoknak egy részét egyébként valamivel korábban *Tóth Cecília* is felvetette,⁴⁹ elsősorban a falusi fiatalok körében végzett munkát sürgette, illetve indítványozta, hogy a munkásszállásokon, főleg az építőipari szállásokon szervezzenek olvasóköröket és tartsanak irodalmi esteket.

Részben a DISZ javaslatait volt hivatva elősegíteni a *Közügyügyi Miniszter* E 1.202-39-34/1951. számú, az általános és középiskolai DISZ (úttörő) ifjúsági olvasómozgalom megindításáról szóló rendelete.⁵⁰ A rendelet szerint a mozgalmat az 1951/52-es tanévben kellett megszervezni. Célként az szerepelt, hogy az iskolán kívüli olvasást mozdítsa elő, segítse az olvasott művek jobb megértését, járuljon hozzá az irodalom nevelő hatásához és az olvasás járuljon hozzá a tanulók kommunista neveléséhez. A jogszabály megszabta, hogy évente 2–3 könyv-vitát kell szervezni, középiskolában egy vita helyett szervezhető irodalmi est is. Ennek két fajtája lehet: témaest, illetve „nagy írók estje”. Az olvasómozgalmat a DISZ (illetve úttörő) szervezet keretében kell megindítani. A rendelet megszabta, hogy a tantestületeknek kötelessége a szükséges szakszerű segítséget megadni a mozgalomnak és előírta, hogy a könyvvitákat pedagógus, lehetőleg irodalom szakos vezesse és feladatokat rótt az iskolai könyvtárosokra is: az

ifjúsági könyvtárosnak az olvasómozgalmat minden tőle telhető eszközzel támogatnia kell. Konkrét feladataként határozta meg, hogy a kötelező és ajánlott olvasmányok megszerzésén túl szerezze be a mozgalom könyveit, valamint egyéni tanácsal és propagandával serkentse olvasásra a tanulókat.

Az olvasómozgalom sikerének elősegítésére módszertani útmutató kézikönyv és utasítás látott napvilágot,⁵¹ illetve a Köznevelésben több cikk jelent meg a mozgalom egyes kérdéseiről.⁵² A kötet és az utasítás a rendelet értelmezését segítette, és konkrét példákkal igyekezett támogatni a pedagógusokat, illetve részletesen taglalta a jogszabályban említett könyvvita, témaest és nagy írók estje megszervezésének módszertani kérdéseit, bár a kötet szerzői hangsúlyozták, hogy a mozgalomnak nincsenek megkötött formái, lényege a mozgékonyosság, a lehetőségek kiaknázása, és a jogszabályban említett formák csupán alaptípusok. A kézikönyv végén terjedelmes könyvjegyzéket közöltek az olvasásra javasolt könyvekről. Az általános iskola negyedik osztályában indult a mozgalom, minden osztályban két csoportban, elkülönítve szerepeltek a magyar és az egyetemes olvasmányok címei. Az általános iskolásoknak 261, a középiskolásoknak 195 művet ajánlottak, sokszor egyébként nem önálló kötetet, hanem meghatározott verset, elbeszélést. A kötetek egy része több évfolyam olvasmányai között is megtalálható volt, így összesen mintegy 400 ajánlott mű adatai szerepeltek a jegyzéken. Az egyetemes irodalom műveinek túlnyomó többsége szovjet író alkotása volt és így erősen átpolitizált könyveket vettek jegyzékbe, a magyar részben azonban viszonylag nagy számban kaptak helyet klasszikusok, így *Jókai, Mikszáth, Móra, Krúdy, Móricz, Arany János, Fáy András, Petőfi, Gárdonyi, Ady, Eötvös Károly, Kaffka Margit, Eötvös József* művei. A körülményekhez képest tehát kiegyensúlyozott és a régebbi magyar irodalomból is válogató jegyzék született. A standard ifjúsági könyvek közül talán egyedül *Molnár Ferenc-től A Pál utcai fiúkat* lehet hiányolni.

Az olvasómozgalom módszerei

Az olvasók nevelése az olvasómozgalmi munka fontosságát jelezte, hogy az újonnan megalakult megyei könyvtárak mellett könyvtári albizottságokat szerveztek. A testületek a *Népművelési Állandó Bizottság* keretében működtek és feladatuk a megye könyvtári és olvasómozgalmi munkájának megszervezése, a könyvpropaganda segítése volt,⁵³ illetve a munkahelyeken a könyvpropaganda fokozására agitációs

brigádokat állítottak fel, melynek tagja lett az MDP alapszervezet népnevelője, a szakszervezeti bizalmi és a tömegszervezetek egy-egy képviselője.⁵⁴

A *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban* 1951-ben olvasóértekezletre került sor az olvasómozgalom addigi eredményeinek megvitatására.⁵⁵ A tanácskozás sorra vette a szocialista kultúrforradalom könyvtári vonatkozású feladatait és problémáit. A teendők között említette a katalógusok megtisztítását az ideológiai szempontból káros művektől, a könyvtári propaganda fejlesztését a szovjet példák nyomán, a marxista-leninista kézikönyvtárak kialakítását az olvasótermekben, az aktuális könyvek állandó kínálatát és könyvismertető előadások tartását.

Az olvasóközönség növelésének helyességét csak kevesen kérdőjelezték meg. A művelődéspolitikai az ipari termeléshez hasonlóan tervszámokat írt elő, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban például 1951-ben meg kellett duplázni, 40 000-ról 80 000-re kellett emelni a beiratkozott olvasók számát. *Dienes László* az *I. Országos Könyvtári Konferencián* elmondott felszólalásában⁵⁶ ugyan elismerte, hogy nem volt igaza, amikor teljesíthetetlennek vélte a tervszámot, hiszen 1952-re már 120 000 olvasója van a bibliotékának, azonban – folytatta felszólalását – „*Tapasztalatunk az, hogy nem mind arany, ami fénylik, s hogy ez a nagy szám nem jelent mindig ugyanilyen eredményes kultúrunkat. Mert mi történt? Nem tudtuk ugyanilyen arányban gyarapítani a könyvtárak személyzeti létszámát. Most itt állunk 110 000 olvasóval, akiknek nagy részével nem tudunk eredményesen foglalkozni. Az eredmény az, hogy az olvasók egy része elmarad. [...] Én azt hiszem, hogy itt meg kell találni az egészséges középutat a számbeli terjeszkedés és az olvastatás minősége között, a mennyiséget nem szabad olyan mértékben eltúlozni, hogy az erősen az olvasók rovására menjen.*” Dienes véleményét a konferencia elvetette és az olvasók számának további erőteljes növelése mellett foglalt állást. Nyilván a többi közművelődési könyvtárban is hasonló, ha nem rosszabb volt a helyzet.

Az olvasómozgalmi munka és a könyvpropaganda fokozását szolgálta a *Magyar Irodalomtörténeti Társaság* kezdeményezése is. A szervezet 1951 augusztusában megalakította előadói szakosztályát azzal a céllal, hogy a fővárosban és a megyeszékhelyeken irodalomnépszerűsítő előadásokat tartson. A Társaság egyrészt 30 tagú központi előadó csoportot hozott létre, másrészt pedig megszervezte a megyei szervezeteket is egy-egy felelős összekötő irányításával. Budapesten 80, megyénként pedig 20–25

tagú szervezetek alakultak meg. Az alakulás évében, 1951-ben októbertől decemberig már 1030 előadást tartottak többnyire könyvtárakban és üzemekben 67 ezer hallgatónak.⁵⁷

Enczi Endre cikkében⁵⁸ kifejtette, hogy az író és a könyvtáros a kultúrforradalom két fontos munkása, kapcsolatukat erősíteni kell. Ennek elősegítésére javasolta, hogy növelni kell az ankétok számát, erősíteni kell az olvasói levelezői mozgalmat, olvasói tanácskozásokat és szemináriumokat kell szervezni írók részvételével. Indítványozta továbbá, hogy a könyvtárak rendszeresen, három havonta adjanak jelentést a legkeresettebb könyvekről, az *Írószövetség* vitáin legyenek jelen a könyvtárosok, és a *Népkönyvtári Központ* évente számoljon be az Írószövetségnek a könyvtárak munkájáról. Mivel a felvetések nem valósultak meg, nem lehet tudni, hogy mennyiben szolgálták volna az olvasómozgalom ügyét.

Irányított olvasókörök

A régi értelemben vett és társadalmi szervezatként működő olvasókörök 1949-re eltűntek, fokozatosan felszámolták őket és vagyonuk állami kezelésbe került. Az elnevezés azonban tovább élt, alaposan megváltozott tartalommal. Olvasókörnek nevezték a párt és tömegszervezetek által életre hívott és egy-egy könyv vagy kiemelten fontosnak vélt téma tanulmányozására megszervezett csoportokat. Ilyen alkalom volt például Rákosi Mátyás 60. születésnapja, 1952. március 9-e. Sztálinvárosban a DISZ kezdeményezésére kétszáz olvasókör szervezését határozták el a *Rákosi-per* és *Vas Zoltán Tizenhat év fegyházban* című művének tanulmányozására.⁵⁹ A mozgalmat a DISZ 1951-es őszi, a könyvpropaganda javításáról hozott határozata indította el. A határozat leszögezte, hogy a fiatalok olvasásának felelősei a DISZ könyvtárfelelősök legyenek, és ők szervezzék meg a Rákosi születésnaphoz kötődő olvasóköröket. Márciusban országshozta mintegy 1400-1500 olvasókör alakult meg, különösen eredményes volt a toborzás Sztálinvárosban, annak ellenére, hogy a tervvel szemben nem kétszáz, hanem „csak” 137 kör jött létre 2640 résztvevővel. A kezdeményezés az adatok tanúsága szerint sikeres volt, mégis vita kezdődött, hogy fenn kell-e tartani a körök működését. A DISZ állásfoglalása szerint igen, sőt továbbfejleszteni szükséges a kezdeményezést. Legjobb módszere az olvasóköröknek a felolvasás, amely elősegíti a kollektív szellem megerősödését, az utánuk következő viták, beszélgetések pedig javítják a megértést. A fel-

olvasás segít a kevés könyvből adódó gondokon is, illetve lehetővé teszi az értékes művek megismerését az analfabéták számára is. Továbbá előnye az olvasóköröknek, hogy jól lehet irányítani munkájukat azzal, hogy milyen művek feldolgozását, olvastatását tűzik ki. Gondot okoz azonban, hogy a DISZ szervezetek egy részének nem megfelelő az együttműködése a könyvtárossal, és nem kielégítő az idősebb személyek bevonása az olvasókörök életébe. Mindenesetre állandósítani kell az olvasókörök működését, és ki kell terjeszteni a feldolgozandó könyveket a szépirodalmon túl a szakmai, ismeretterjesztő vagy helyi kiadványokra is. Hetente egy-két alkalommal célszerű az összejöveteleket meghirdetni, de ahol igény van rá, akár minden este lehet felolvasás. Az olvasóköri programokat jól egészíthetik ki az ankétok, irodalmi estek, kiállítások, illetve egyéni olvasások.⁶⁰

A Magyar Nők Demokratikus Szervezete – korábban szó volt róla – már 1949-ben támogatta és meghirdette olvasómozgalmát. Az MNDSZ 1952. május 24-25-én tartott *III. Kongresszusán* hozott határozata alapján új mozgalom indult olvasókörök szervezésére. Az olvasómozgalom célja kettős volt, egyrészt az ötéves terv sikeres teljesítése melletti kampány, másrészt pedig a békeharc támogatása. Az MNDSZ hétnapos tanfolyamot szervezett az olvasóköri vezetők részére. A vezetők feladata volt Rákosi, a párt, a Szovjetunió, a haza és a békét védő néphadsereg iránti szeretetre nevelés, a harcosságnak mint erénynek a fokozása, továbbá erősíteniük kellett a fegyelmet az ötéves terv sikere érdekében.⁶¹ Az olvasókörök működéséről nem maradtak fenn források, feltehetően a munkahelyeken tevékenykedő MNDSZ alapszervezeteken belül alakultak meg.

Az olvasókörök szervezését támogatta az I. Országos Könyvtáros Konferencia is, a tanácskozás 4. pontjának határozata kimondta, hogy „*A könyvtárak fontos feladata, hogy az irodalmi és olvasókörök megalakulását és működését támogassák, s maguk is szervezzenek irodalmi, valamint a könyvek csoportos olvasását szolgáló köröket a könyvtárak mellett kultúrotthonokban stb.*”⁶²

Egyes könyvek elolvasására és kiemelt politikai célok támogatására külön kampányt indítottak. Az a feltevés mozgatta ezeket az akciókat, hogy közvetlen kapcsolat van valamilyen könyv elolvasása és a termelés növekedése, a munkaverseny hatékonysága között. Ezért kísérelték meg elolvasatni minden bányással *Gorbatov Donyeci bányászok* című kötetét,⁶³ illetve előírták a könyvtárosok számára a Gazda-mozgalom⁶⁴ támogatását.⁶⁵

Sztálin halála után politikai változások kezdődtek a Szovjetunióban, melynek következtében megbukott Magyarországon Rákosi Mátyás, a miniszterelnöki tisztségben Nagy Imre követte. Az új kormányprogram 1953. július 4-én hangzott el és jelentős korrekciókat tartalmazott a gazdasági életben, főleg a mezőgazdaságban. Érezhető enyhülés kezdődött a szellemi életben is, az új kormányprogram hatására megerősödött a kritikai szellem a kulturális élet egész területén. Mindezek befolyásolták a könyvtárak helyzetét is: a propagandamunka fókuszába az új kormányprogram került.⁶⁶ A szakma igyekezett alkalmazkodni az új helyzethez. Sallai István arra is felhívta a figyelmet cikkében, hogy a könyvtáraknak jobban figyelembe kell venniük az olvasói igényeket, mert „Központi szerveink eddig meglehetősen egyoldalúsággal a könyvtárak politikai nevelő funkcióját emelték ki”, és ezzel háttérbe szorult a könyvtárak szerepe az általános műveltség terjesztésében, illetve arról sem szabad megfeledkezni, hogy az olvasók sokszor szórakozásból akarnak olvasni.

A politikai változások egyik jele volt az 1953-ban kezdődött vita az olvasókörökről. Nem az irányított, hanem a régi, többnyire a XIX–XX. század fordulóján alapított autonóm és a kommunista diktatúra által megszüntetett egyesületekről. A vita ismertetése azonban szétfeszítené jelen előadás kereteit.⁶⁷

A József Attila olvasómozgalom

A Rákosi-korszak utolsó, ugyanakkor legátfogóbb olvasói mozgalma a József Attila jelvénytulajdonos olvasómozgalom volt. Kezdetei a DISZ és a Népművelési Minisztérium 1955. júniusi közös határozatára nyúlnak vissza. Céljaiban bizonyos mértékig különbözött a korábbiaktól. Elsősorban azzal, hogy ez kifejezetten az ifjúságot, a 14–26 év közötti korosztályt szólította meg, körükben próbálta az olvasást népszerűsíteni. Érzékelhető különbség volt az is, hogy az egyoldalú szovjet orientáció helyett kiemelten igyekeztek József Attila költészetét népszerűsíteni. Bár nem zárták ki a középiskolásokat, a fő cél az volt, hogy elsősorban a munkás és parasztfiatalok nevezzenek és vegyenek részt az olvasómozgalomban, azok, akik már nem vesznek részt rendszeres iskolai képzésben.⁶⁸ A kiírók igyekeztek figyelembe venni az eltérő műveltségi színvonalat és egyéni olvasói teljesítményt, ezért három fokozatra – bronz, ezüst és arany – lehetett pályázni a különböző mennyiségi és minőségi feltételek teljesítése után. Igaz, az arany fokozatra a jelentkezés előfeltétele az ezüst megszerzése volt és

a tervek szerint erre 1957-ben lehetett volna először pályázni.⁶⁹

A bronz fokozatú jelvény megszerzésének követelménye két meghatározott kötet és öt szabadon választható csoportból egy-egy könyv elolvasásán túl a megadott jegyzékben szereplő filmek közül kettő megnézése volt, továbbá aktív részvételt írtak elő legalább két irodalmi rendezvényen (ankéton), ezen felül egyszerűsített olvasónaplót is kellett vezetniük a pályázóknak. A vállalások teljesítéséről a fiataloknak külön bizottság előtt kellett számot adniuk. A két kötelezően előírt olvasmány József Attila válogatott versei és Osztrovszkijtől Az acélt megedzik volt. Az öt csoport közül a Magyar klasszikusok – új magyar irodalom között Jókaitól az És mégis mozog a föld, Mikszáthtól a Különös házasság, Móricztól az Árvácska, Illés Bélától a Kárpáti rapszódia, Veres Pétertől a Próbátétel és Karinthy Ferenctől a Budapesti tavasz szerepelt, a Világirodalomból Gogol: Bulba Tarasz, Dickens: Copperfield Dávid, Balzac: Goriot apó, Julis Fucik: Üzenet az élőknek, Sadoveanu: Mitrea Kokor útja és André Stil: Az első összecsapás, a Szovjet irodalomból Gorkij: Gyermekéveim, Solohov: Új barázdát szánt az eke, Alekszej Tolsztoj: A kenyér, Gajdar: Iskola, Fagyajev: Az ifjú gárda, Bek: A volokalamszki országút, az Ismeretterjesztő irodalomból Voroncov – Veljaminev: A világmindenség, József Jolán: A város peremén, Sztrókay Kálmán: A technika ábécéje, Öveges József: Az élő fizika című könyvek közül kellett választani. Az ötödik csoport a Szakmai irodalom volt, a kiírás szerint a jelentkezőnek szakmájának megfelelően egy szakkönyvet is el kellett olvasni.

Az ezüst fokozathoz négy meghatározott művet és kilenc csoportból egy-egy kötetet kellett elolvasniuk, három filmet tartoztak megnézni a jegyzékben megadottak közül és legalább két irodalmi rendezvényen megjelenést írt elő a kiírás. További feltétel volt, hogy vagy valamely könyvtár beiratkozott olvasója legyen, vagy előfizetője az Olcsó Könyvtár sorozatnak, illetve valamelyik lapnak a Szabad Ifjúság, Új Március, Új Hang vagy az Ifjú Technikus közül. Ezekon kívül részletes olvasónaplót kellett vezetniük. A kötelező olvasmányok csoportjában az alábbi művek voltak: Lenin: Az ifjúsági szövetségek feladatai, Gorkij: Az anya, Móricz: Rokonok, Szabó Pál: Új föld, a szabadon választható könyvek közül a Politikai művek kategóriában Zetkin – Milovidova: Az ifjú Lenin, A Rákosi-per, Kalinyin: A komszomol dicső útja, A komszomol négy kiütemetése, Hósi harcok emlékei, Vas Zoltán: A fény felé, Kelen Jolán: Törtélen úton,

Szerémi Borbála: *Schönherz Zoltán, a Magyar klasszikus irodalomból Jókai: A kőszívű ember fiai, Rab Ráby, Mikszáth: Új Zrínyiász, A Noszty-fiú esete Tóth Marival, Gárdonyi: A lámpás, Móricz: Úri muri, Betyár, Móra Ferenc: Aranykoporsó, az Új magyar irodalom csoportból Darvas József: Törökverő, Gergely Sándor: Dózsa György, Déry Tibor: Szégyenfa, Illés Béla: Honfoglalás, Aczél Tamás: A szabadság árnyékában, Veres Péter: Rossz asszony, Kovai Lőrinc: A nagy virradat, a Világirodalom klasszikusai közül pedig Cervantes: Don Quijote, Csehov: Novellák, Stendhal: Vörös és fekete, Tolsztoj: Anna Karenina, Jack London: A vadon szava, Gorkij: Artamonovok, Andersen Nexő: Szürke fény közül választhattak. A Szovjet irodalomból Msztyiszlavszkij: Tavasz madár a varjú, Groszmann: Sztepan Kolcsugin, Furmanov: Csapajev, Solohov: Csendes Don, Katlinszkaja: Az ifjú város, Makarenko: Az új ember kovácsa, Akszajev: Távol Moszkvától, Birjukov: Sirály. A Mai haladó világirodalom nevű rész Newerly: Egy boldog élet, Anna Seghers: A hetedik kereszt. Csou-Li-po: Orkán, Pratolini: Szegény szerelmesek krónikája, Howard Fast: Amerikai legenda, Aldridge: A diplomata, Voynich: Bögöly, Aragon: A baseli harangok című művét ajánlotta. Külön csoportba kerültek a Versek: Heine Válogatott versei, Petőfi: Az apostol, Madarász Emil: Csihajda, Ady Endre válogatott versei, Majakovszkij: Lenin, Tvardovszkij: Vaszilij Tyorkin, Juhász Ferenc: A Sántha-család, Illyés Gyula Válogatott versei. Az Ismeretterjesztő irodalom hét könyve az alábbi volt: Nyikolszkij: A vallás keletkezése, Iljin: Hegyek és emberek, Lipin: Az ékírás regénye, Budincsevic: Az atomok világában, Öveges József: Elektronok nyomában, Zerinváry Szilárd: Nap, föld, emberiség, Illyés Gyula: Puszták népe. Az utolsó csoport a Szakmai irodalom volt, a résztvevők – a bronz fokozat követelményeihez hasonlóan – szakmájuknak megfelelően egy szakkönyvet tartoztak elolvasni. A középiskolás fiataloknak a szakkönyv helyett két ismeretterjesztő könyv olvasását írták elő – ugyanakkor sajtóságos, hogy a bronz kategóriában ezt a lehetőséget nem adták meg.⁷⁰*

A mozgalomba néhány hónap alatt hatvanezer fiatal kapcsolódott be. Az előzetes tervek szerint a DISZ szervek végezték volna a szervezőmunka nagy részét, a valóságban azonban a könyvtárak és a könyvtárosok lettek az ágensek, vagyis egyre inkább elszádkadt a DISZ-től a mozgalom és könyvtárvá vált. Az elképzelésekkel szemben viszonylag alacsony volt a munkás- és parasztfiatalok száma, elsősorban a középiskolás fiatalok voltak a résztvevők. Ennek

okát a szervezők abban látták, hogy az iskolákban egyszerűen könnyebb volt mozgósítani a diákokat; egyébként voltak helyek, ahol az indulók 60 %-a gimnáziumi tanuló volt. A gondok között említették azt is, hogy nem volt megfelelő az egyéni meggyőzés, nagy számban voltak kollektív nevezések. További hibaként említették, hogy az olvasmánynapló vezetését egységesen írták elő, holott jobb lett volna külön szempontokat megadni a falusi, a városi és az üzemi résztvevőknek.⁷¹ Ugyanakkor kiderült, hogy sok helyen kevés volt a könyv és nem mindenhol voltak eredményesek az ankétok, ennek okát abban látták az elemzők, hogy nem mindenki ismerte a tárgyalt művet. Az irodalomjegyzék erősen magán viselte a kor irodalmi kánonját, annak ellenére, hogy a korábbi olvasómozgalommal szemben valamivel változatosabb műveket vettek fel. Mindenesetre néhány hónap múlva egy kiegészítő könyvjegyzéket is megjelentettek, ebben bővítették a szabadon választható művek körét.⁷²

A mozgalom 1956 őszére gondolt folytatásának tervezésekor bizonyos korrekciókra készültek, nevezetesen az ankétokon való részvételt, a filmek megnézését, az olvasónapló vezetését és a pontrendszer mellőzni szándékoztak, illetve a feltételek között nem szerepelt volna lapok előfizetése. A könyvjegyzéken szintén változtatni kívánták a szervezők. A szabad választás lehetőségének erősítésére törekedtek az egységes, 200–250 tételes bibliográfiával és a fiatal korosztály, illetve a lányolvasók igényeihez jobban igazodó népszerű műveket vettek volna fel.⁷³ A módosított koncepcióban egyébként – a lassan változó viszonyok jeleként – már nem esett szó a szocialista nevelésről, a pártos irodalom fontosságáról, helyettük az elsődleges célként az szerepelt, hogy „*az ifjúságot megnyerjük a jó irodalom rendszeres olvasásának, s ezzel növeljük az általános műveltséget.*” Végül 1957-ben tervezték elindítani az arany fokozat megszerzését is. A forradalom miatt azonban csak három évvel később indult újra a József Attila olvasómozgalom.⁷⁴

Hogy az eredeti elképzelésekkel szemben nem DISZ, hanem könyvtári mozgalom lett, bizonyítja az is, hogy a korabeli könyvtári sajtóban rendszeresen hírt adtak a mozgalom eredményeiről, eseményeiről.⁷⁵

*

Ha mérleget próbálunk vonni a Rákosi-korszak irányított olvasómozgalmairól, olvasói kampányairól, kevés pozitívumról számolhatunk be. A mennyiségi növekedés a statisztikai adatok tanúsága szerint

tény, azonban erősen kétséges a korabeli statisztikai adatok megbízhatósága. De ha el is fogadjuk, hogy bővült az olvasók köre, nem lehet megfélemlíteni arról, hogy az irányított olvasás a kommunista diktatúra próbálkozása volt a totális szellemi alávetésre, a kommunista ideológia terjesztésére. Vagyis a Rákosi-korszak olvasómozgalmai és -kampányai a homo politicus és nem a homo aestheticus nevelésének voltak eszközei.⁷⁶

Jegyzetek

1. RÉVAI József elvtárs felszólalása a Magyar Dolgozók Pártja II. Kongresszusán 1951. február 26-án. [Bp.] : MDP Központi Vezetősége Agitációs és Propaganda Osztály, [1951]. 26. p.
2. NEMES Dezső felszólalása az Országos Népművelési Értekezleten = Könyvbarát, 1951. 4. 2-3. p.
3. A könyvtári munka. Üzemi és falusi könyvtárakban. 1954. Bp. : Művelt Nép, 1954. 232 p.
4. SALLAI István i. m., 151–177. p.
5. SALLAI István – SEBESTYÉN Géza: A könyvtáros kézikönyve. Bp. : Művelt Nép, 1956. 366. p.
6. Ezeknek a folyamatoknak volt egyik jele, hogy 1949-ben a még megmaradt kulturális jellegű egyesületeket, köztük az olvasóköröket belügyminiszteri rendelettel feloszlatták. KOVALCSIK József: A kultúra csarnokai 3., A társadalmi-kulturális tevékenységek szinterei a felszabadulás után. Bp. : Művelődéskutató Intézet, 1987. 85. p.
7. DRABANCS M. Róbert – FÓNAI Mihály: A magyar kultúrpolitika története 1920–1990. Debrecen : Csokonai Kiadó, 2005. 121–147. p. ; T. KISS Tamás: Fordulatok, folyamatok. Fejezetek a magyarországi kormányok kultúrpolitikáiról 1867–2000. Bp. : Új Mandátum, 2002. ; Magyar művelődéstörténet. Szerk. Kósa László. Bp. : Osiris, 1998. 453–458., 460–462. p. ; ROMSICS Ignác: Magyarország története a XX. században. 3., jav. és bőv. kiad. Bp. : Osiris, 2005. 320–333., 359–377. p.
8. Egy jellemző idézet: „A könyvtár kultúrforradalmunk előretolt őrhelye, a könyvtárosok élvonalban küzdő harcosok.” Jánoosi Ferenc elvtárs, a népművelési miniszter első helyettese nyitotta meg a minisztérium öthónapos könyvtárosiskoláját = Könyvbarát, 1952. 1. sz. 1–2. p. Dobos Piroska egyik cikkében a Pravda nyomán az alábbiakat írta a könyvtárosról: „A könyvtáros nem csupán technikai munkaerő. A könyvtáros a bolsevik kultúra propagandistája és agitátora. Egész munkáját át kell, hogy hassa a bolsevik ideológia, a pártserűség.” = DOBOS Piroska: Olvasómozgalom = Szabad Nép, 1949. október 16. 11. p. – A korabeli terminológia erősen háborús frazeológiát használt, olvasási harcról, kultúrharcról írtak a

cikkekben, a könyv pedig fegyver.

9. SZIKLAY László: Budapest olvasóközönsége 1945-ben = Magyar Könyvszemle, 1946. 70–89. p.
10. U. o. 89. p.
11. OROSZ László: Egy alföldi falu „intelligenciájának” olvasmányai (Keresztmetszet a két háború közötti időtől napjainkig) = Válasz, 1948. [4. sz.] 363–366. p.
12. TAKÁCS Lajos: Mit olvasnak a várongiak? = Valóság, 1947. 5. sz. 370–373. p.
13. Takács Lajos etnográfus (1921–1985) Várongon született, egyetemi hallgatóként és az Eötvös Kollégium tagjaként kezdte el szülőfaluja szellemi életének feltárását.
14. CZIBOR János: Küzdelem az új olvasóközönségért = Forum, 1947. 1. sz. 63–67. p.
15. Küzdelem az új olvasóközönségért = Szabad Nép, 1947. február 12. 4. p.
16. MÁRIA Béla: Miért nem olvasnak az olvasók? = Művelt Nép, 1947. 6. sz. 3. p.
17. KOVÁCS Endre: Irodalmunk és a munkásság = Válasz, 1947. 3. sz. 241–249. p.
18. VÉSZI Endre: Könyvolvasó nép lesz az egykori analfabétákból. = Népszava, 1948. május 9. 13. p.
19. BÖLÖNI György: Könyv és olvasóközönség = Diárium, 1948. 3. sz. 80–81. p.
20. Corvina, 1946. 4. p., Jó és olcsó könyveket adunk részletre. Megalakult a Szocialista Könyvbarátok Szervezete = Népszava, 1946. október 28. 11. p.
21. Víg István: Hatezer könyv és brosúra jelent meg 1947-ben = Népszava, 1948. január 4. 8. p.
22. „Olvasni, olvasni – mert megéri” Kultúrát visz mindenhová a Könyvbarátok Egyesülete = Népszava, 1948. július 20.
23. BARÁT Endre: 10 000 könyvbarát = Irodalmi Szemle, 1948. 8–9. sz. 9. p.
24. ACZÉL Tamás: Mit olvasnak? Egy kis statisztika a könyvek és olvasók világából = Irodalmi Szemle, 1948. 10. sz. 3–5. p.
25. Az olvasás a dolgozók mindennapi szükséglete legyen! = Irodalmi Szemle, 1949. 12. sz. 29. p.
26. A Magyar Könyvbarátok Kultúregyesülete januári közleménye: A Könyvbarát-megbízottak feladatai kultúrfrontunkon = Irodalmi Szemle, 1950. 1. sz. 27–28. p.
27. HEGEDÜS Géza: Olvas a magyar vidék = Irodalmi Szemle, 1950. 6. sz. 5–6. p.
28. CZIGLER Róbert: A Magyar Kommunista Párt törekvése a falusi lakosság könyvtári ellátásáért a koalíciós korszakban (1945–1948) = Magyar Könyvszemle, 1984. 4. sz. 363–373. p.
29. ILLÉS Béla: Rákosi lámpái = Forum, 1950. [3. sz.] 331–333. p.

30. Az olvasómozgalomról = Irodalmi Szemle, 1950. 3. sz. 19–20. p.
31. Corvina, 1947. január 10. 1. p.
32. Népszava, 1946. december 21. 2. p.
33. Fővárosi Közlöny, 1947. 7. 151. p.
34. Fővárosi Közlöny. 1950. 10. 54. p.
35. A missilis a Nyugat Antikvárium 2016. október 21-én tartott 34. aukcióján bukkant fel, és Miklós Péter gyűjtő szerezte meg. Ezúton is köszönöm hozzájárulását a levél felhasználásához és vonatkozó részének közléséhez.
36. Bálint: Török Bálint, ezekben az években az OKK munkatársa.
37. KAMARÁS István – KATSÁNYI Sándor: Irodalomközvetítés az 1950-80-as évek olvasómozgalmaiban. In: Kamarás István: Olvasásügy. Pécs : Iskolakultúra, 2005. 23–24. p.
38. KATSÁNYI Sándor – TÓTH Gyula: A Főváros Könyvtárának története 1945–1998. Bp. : Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 2008. 87–89. p.
39. DOBOS Piroska: Olvasómozgalom = Szabad Nép, 1949. október 16. 11. p.
40. KATSÁNYI – TÓTH, i. m. 87. p.
41. Az olvasómozgalom műsorfüzete. Budapest : Pm. XI. Kulturpolitikai Ügyosztály Népművelési Osztálya, 1949. 24 p.
42. KAMARÁS – KATSÁNYI, i. m. 25. p.
43. Idézi KATSÁNYI – TÓTH, i. m. 89. p.
44. Olvasómozgalom. Könyvismertetés. Kiadja a Népkönyvtári Központ. Bp., 1950. 30 p.
45. Használjuk fel a könyveket a népnevelő munkában! = Népnevelő, 1954. 1. 50–54. p.
46. Olvass velünk! MNDSZ olvasókörök számára. Bp. : MNDSZ, 1949. 134 p.
47. Útmutató az MNDSZ olvasókörök vezetői számára. Bp. : Szikra, 1949. 12 p.
48. Az olvasómozgalom fejlesztése az ifjúság között = Új Március, 1951, 3. sz. 19–22. p.
49. TÓTH Cecília: Ifjúságunk kulturális neveléséről = Új Március, 1951. 1. sz. 22–24. p.
50. Közoktatásügyi Közlöny, 1951. 5. sz. 89–90. p.
51. Iskolai ifjúsági olvasómozgalom: Huszti László, Keserű Jánosné, Seres József munkája : A Pécsi Olvasómozgalmi Munkaközösség anyaggyűjtésének felhasználásával szerkesztette Seres József. Bp. : Tankönyvkiadó, 1952. 145 p., illetve külön megjelent az utasítás is: Utasítás az általános és középiskolákban folyó DISZ (úttörő) olvasómozgalomhoz. Budapest : Tankönyvkiadó, 1951. 22 p.
52. Az olvasómozgalom könyvei = Köznevelés, 1951. 18. sz. 775–776. p. ; SERES József: Olvasómozgalom iskolánkban = Köznevelés, 1951. 23. sz. 935–936. p. ; TÓTH Béla: Az olvasómozgalom megszervezése a nyári szünidőben = Köznevelés, 1952. 12. sz. 384–386. p. ; Az iskolai könyvtárak fejlesztéséről = Köznevelés, 1953. 2. sz. 40. p.
53. A könyvtári albizottságok szerepe a megyei könyvtárélet fellendítésére = Könyvbarát, 1951. 2. sz. 41–42. p.
54. NYÍRI Zoltán: Feladataink a SZOT határozata után = Könyvbarát, 1951. 3. sz. 54. p.
55. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár olvasóértekezlete = Könyvtárügyi Szemle, 1951. 2. sz. 68–74. p.
56. A Népművelési Minisztérium Könyvtári osztálya rendezésében megtartott 1. Országos Könyvtáros Konferencia teljes anyaga. Bp. 1952. Gépirat 443 p. Idézi KATSÁNYI Sándor–TÓTH Gyula, i. m. 80. p.
57. VIHAR Béla: Az irodalom útja a néphez. Az irodalom-népszerűsítési munka szervezési és módszertani kérdéseiről = Irodalomtörténet, 1952. 2. sz. 248–254. p. – Az írás számos esetet említ, amikor a sikeres előadás hatására jelentősen megnőtt a könyvtárba beiratkozók száma.
58. ENCZI Endre: Az irodalmi közvélemény rejtett tartaléka = Művelt Nép, 1953. 1. sz. 24. p.
59. Z[OLNAY] V[ilmos]. Készülődés az ünnepre = Könyvbarát, 1952. 2. sz. 4–5. p.
60. MIKUSIK Árpád: A szépirodalmi olvasókörökről = Könyvbarát, 1952. 5. sz. 10–13. p.
61. Olvasókörvezetők tanfolyamának módszertana. Kiadja a Magyar Nők Demokratikus Szövetsége Népművelési Osztály. Bp. : MNDSZ, [1952], 24 p.
62. I. Országos Könyvtároskonferencia határozata = Könyvbarát, 1952. 12. sz. 26. p.
63. K.F.: Könyvtári feladatok Rákosi elvtárs november 30-i beszéde után = Könyvbarát, 1952. 1. sz. 34. p.
64. A Gazda-mozgalom névadója Gazda Géza (1889–1981) sztahanovista mérnök volt, aki kidolgozta és mozgalommá tette a hulladékanyagok hasznosítását.
65. SZEKERES Pál: Könyvtárosok a Gazda-mozgalomért = Könyvbarát, 1951. 4. sz. 37. p.
66. SALLAI István: Könyvtáraink és az új kormányprogram [sic! P. Gy.] = A Könyvtáros, 1953. 10. sz. 7–9. p.
67. A kérdésről a szakajtóban külön tanulmány jelenik majd meg.
68. Hogyan foglalkozzon a könyvtáros a József Attila olvasómozgalommal? Útmutató. Bp. : Szikra ny., 1956. 38 p.
69. MIHÁLYI Imre: A József Attila olvasómozgalom 1957. évi előkészítéséről = A Könyvtáros, 1956. 10. sz. 721–722. p.

70. A József Attila jelvénytulajdonos olvasómozgalom zsebkönyve. Bp. : DISZ, 1956. 51 p. ; A József Attila olvasómozgalom bronz és ezüst fokozatára kijelölt könyvek ismertetője. Bibliográfiai segédkönyv az olvasómozgalmat szervező könyvtárosok és az olvasómozgalomban résztvevő ifjúság számára. Összeáll. Polgár Erzsébet. Bp. : FSZEK, 1956. 40 p.
71. A József Attila olvasómozgalom időszerű kérdései. Bp. : OSZK, 1956. 14 p.
72. Hogyan foglalkozzon a könyvtáros a József Attila olvasómozgalommal. Útmutató, i. m.
73. MIHÁLYI Imre, i. m.
74. Uo.
75. VARGA Imre: A fiatal olvasók érdekében = A Könyv, 1955. 7. sz. 289–291. p. ; ZALAI Sándorné: A József Attila jelvénytulajdonos olvasómozgalomról = A Könyv, 1955. 10. sz. 438. p. ; KORDOS László: A József Attila olvasómozgalom megindítása Borsodban = A Könyv, 1955. 12. sz. 569–570. p. ; József Attila olvasómozgalom hírei = A Könyvtáros, 1956. 1. sz. 32. p. ; TÓTH Béla: A József Attila olvasómozgalom nyomában Hajdú és Szolnok megyében = A Könyvtáros, 1956. 2. sz. 87–88. p. ; MARÓT Miklós: Vonzóan, érdekesen ajánljuk a József Attila mozgalom könyveit = A Könyvtáros, 1956. 2. sz. 84–85. p. ; GASCHLER Rezső: A József Attila olvasómozgalom nyilvántartási rendszeréről = A Könyvtáros, 1956. 3. sz. 190. p. ; BIKÁCSI Lászlóné: A József Attila olvasómozgalom a kerületi Szabó Ervin könyvtárakban = A Könyvtáros, 1956. 3. sz. 164–166. p. ; KERESZTESI Mihály: Zuglói tapasztalatok a József Attila mozgalom szervezésében = A Könyvtáros, 1956. 4. sz. 269–270. p. ; Kik kaphatják meg a József Attila-mozgalom pénztalait? = A Könyvtáros, 1956. 4. sz. 270. p. ; SZURDI Márta: Gondolatok a József Attila mozgalomról = A Könyvtáros, 1956. 4. sz. 255–256. p. ; A József Attila olvasómozgalom híre = A Könyvtáros, 1956. 4. sz. 249. p., SIMON Mária Anna: Az első jelvénytulajdonos beszámolóik tanulságai = A Könyvtáros, 1956. 5. sz. 327–328. p. ; GYÓRI György: A József Attila olvasómozgalom a budapesti üzemekben = A Könyvtáros, 1956. 6. sz. 410–412. p. , BECSKI Andor: A József Attila-mozgalom első beszámolóinak tapasztalata Kiszpesten = A Könyvtáros, 1956. 6. sz. 427–428. p.
76. KAMARÁS István – KATSÁNYI Sándor i. m. 23. p.

Beérkezett 2017. január. 10.

MEK-ben a Világ 1915-ös évfolyamának repertórium

Kereshető lett a Magyar Elektronikus Könyvtárban (MEK) a Világ című polgári radikális napilap 1915-ös évfolyama is, így az 1910 és 1926 között megjelenő napilap 1910 és 1917 közötti számai összefüggően váltak kereshetővé. Az 1910 és 1914 közötti időszakot Czére Gyöngyvér repertorizálta a nyolcvanas években, az 1915 és 1917 közötti évek Lakatos Éva (1931–2014) és Borsos Attila összeállításában készültek. A bibliográfusok a vezércikkek mellett a lapban közölt szépirodalmi, művészeti és kritikai írások bibliográfiai adatait is kereshetővé tették.

A repertóriumban személyek, intézmények, egyesületek, körök, szövetségek, szabadkőműves páholyok, díjak nevei, újságok címei szerint lehet keresni. A gyász/halál/temetés híreiről, a hadikölcsönről és az orosz harctérről külön mutató készült. A repertórium elérhetősége:

<http://mek.oszk.hu/17000/17022>

Katalist, 2017. június 19. Borsos Attila híre alapján

Elhunyt Barlai Róbert

2017. július 29-én, 74 éves korában elhunyt dr. Barlai Róbert okleveles munkapszichológus, szervezettefejlesztő, tréner, a Szervezettefejlesztők Magyarországi Társaságának alapítója.

Több egyetemen tanított, könyveit a mai napig használják a diákok.

A Könyvtári Figyelő 1997. 2. számában jelent meg Csapó Edittel közösen publikált alapműnek tekinthető tanulmánya a Szervezettefejlesztés és stratégiai vezetés.

A módszer (<http://epa.oszk.hu/00100/00143/00022/barlai.html>).

Források: <http://szmt-hu40.webnode.hu/>;

<http://katalist-to-feed.blogspot.hu/2017/07/katalist-barlai-robert.html>

Könyvtári Intézet

Könyvtártudományi Szakkönyvtár

1014 Budapest, Szent György tér 4–6.
(Budavári Palota F épület)

Levélcím: 1827 Budapest,
Telefon: 224–3795 (szerkesztőség),
224–3725 (tájékoztatás)

Hol keresse a hálózaton számítógépes szolgáltatásainkat?

— 2017. szeptember —

(Az URL-ek esetleges változásairól folyamatosan hírt adunk)

a Könyvtári Intézet

honlapja:

<http://ki.oszk.hu>

a szakkönyvtár honlapja:

<http://ki.oszk.hu/konyvtar>

az online katalógus (LibriVision):

<http://nektar.oszk.hu>

**könyvtárközi kölcsönzés,
dokumentum-szolgáltatás:**

kszk@oszk.hu

**ProQuest Library Science
adatbázis**

(helyben használható)

Könyvtári Figyelő:

<http://ki.oszk.hu/kf>

HUMANUS adatbázis:

[http://www.oszk.hu/humanus/
konyvtartud/konyveskonyvtartud.html](http://www.oszk.hu/humanus/konyvtartud/konyveskonyvtartud.html)

EPA-HUMANUS-MATARKA

közös kereső:

<http://ehm.ek.szte.hu/ehm>

online tájékoztatás

a LibInfo keretében:

<http://libinfo.oszk.hu>